

Maciej Smółka
Uniwersytet Jagielloński

Rock Musical, Rock Opera i Concept Album: Rock jako gatunek zawieszony między filmem, muzyką a teatrem

Zdanie mówiące o tym, że rock jest czymś więcej niż muzyka może się na pierwszy rzut oka wydawać trywialne i oczywiste. Przez wszystkie lata istnienia gatunku, wyszedł on poza ramy konkretnych utworów, czy albumów, stając się stylem życia, wzorem działania, czy nawet zbiorem idei. Rock był czymś w rodzaju wspólnego mianownika, który łączył różne formy sztuki, wyrazu, czy zachowania. Z biegiem lat przestał być tylko muzyką, ale przeniknął także do teatru i filmu – dwóch ogromnych gałęzi przemysłu rozrywkowego, zmieniając je na zawsze.

Najlepszym sposobem na prześledzenie tych zmian jest skupienie się na trzech bardzo wyraźnych i charakterystycznych formach prezentacji rocka, z której każda nosi w sobie znamiona filmu, muzyki i teatru. Mowa tu o rock musicalu, rock operze oraz concept albumie. Formy te są efektem zderzenia różnych sposobów wyrazu w jednym wspólnym kręgu, jakim jest rock. Analizując każdy element z osobna, a także biorąc pod uwagę kontekst historyczny i genezę samego rocka, możliwe jest podjęcie próby potwierdzenia tego założenia. Można także pójść dalej i postarać się udowodnić, że rock jest pewnego rodzaju konstruktem, wpływającym na kształt różnego rodzaju form wyrazu.

Tekst ten ma na celu prześledzenie historii, charakterystyki oraz zależności wymienionych powyżej form rocka, które wychodzą poza ramy gatunku muzycznego, łącząc w sobie cechy zarówno muzyki, filmu, jak i teatru. Poprzez takie działania pragnę udowodnić tezę, uznającą rock za gatunek zawieszony między wymienionymi powyżej trzema gałęziami sztuki.

Wprowadzenie do rocka

Aby móc się skoncentrować na wcześniej wspomnianych trzech odmianach rocka, dobrze byłoby prześledzić pokrótce historię

i założenia, które były udziałem gatunku. Jako taki rock wykształcił się z rock and rolla, mającym korzenie w rhythm and bluesie, country, a przede wszystkim folku. Rozpoczął swoją ewolucję w drugiej połowie lat 40. i w latach 50. XX wieku, kiedy to trafił na bardzo podatny grunt odbiorców – amerykańską młodzież. Szukała ona wówczas w rozrywce przede wszystkim okazji do wyrażenia siebie. Tego rodzaju możliwości oferował folk, wczesny blues, czy nawet country. Rock and roll zyskał jednak wyjątkową popularność głównie dzięki temu, że stał w opozycji do starszego pokolenia, a przede wszystkim do pokolenia rodziców jego odbiorców. Młodzi Amerykanie chcieli opowiadać własne historie w formie głośnego buntu¹.

Sytuacja społeczna ówczesnych Stanów Zjednoczonych, jak również rozwój radia i telewizji, przyczynił się do niesamowitej popularyzacji rock and rolla, co w ostateczności spowodowało jego dalszą ewolucję i przekształcenie w muzykę nazywaną dziś rockiem². Lata 60. XX wieku są utożsamiane z początkiem opisywanego gatunku. Wtedy to nastąpił jego ogromny rozwój, jak również dywersyfikacja i powstanie szeregu odmian³. Cały czas jednak muzyka rockowa, jak również rock and rollowa (a tym samym osoby tworzące i słuchające tych gatunków) miała niezmienny cel – chęć wyrażenia własnego zdania, sprzeciw wobec panujących standardów społecznych, pochwałę dla danego stylu życia, rozpowszechnianie własnych wartości. Właśnie z tego powodu muzyki rockowej nie można analizować wyłącznie pod kątem muzykologicznym, ale również z uwzględnieniem kontekstu kulturowego, czy historycznego w odniesieniu do danego dzieła, artysty, a nawet pojedynczej piosenki.⁴ Wychodząc z tego założenia, można zaryzykować tezę, mówiącą o tym, że rock był nie tylko gatunkiem muzyki jako takim, ale swego rodzaju nośnikiem i przekaznikiem idei, które wyrażały się w muzyce, tekstach, sposobie ubioru, nastawieniu do świata i panujących w nim wartościach⁵.

1 Zob. P. Wicke, *Rock Music: culture, aesthetics and sociology*, Cambridge 1990, s. 36–38.

2 Tamże.

3 Zob. L. Starr, Ch. Waterman, *American Popular Music: The Rock Years*, Nowy Jork 2006, s. 92, 126–128.

4 Zob. R. Walters, J. Spitzer, *Making Sense of American Popular Music*, History Matters: The U.S. Survey Course on the Web, 2003, <http://historymatters.gmu.edu/mse/songs/index.html> [data dostępu: 23.01.2015].

5 Zob. L. Starr, Ch. Waterman, *American Popular Music: From Minstrelsy to MTV*, Nowy Jork 2003, s. 4–6.

Kiedy mowa o nośniku idei, należałoby się zastanowić w jakiej formie idee te są przenoszone. Założeniem tego artykułu jest pokazanie, że rock nie posługuje się jedynie muzyką, ale korzysta także z elementów charakterystycznych dla innych dziedzin sztuki. Pierwszym z formatów, który odcisnął ogromne piętno w historii gatunku jest concept album, znany także pod polską nazwą – album koncepcyjny.

Nie ma jednej spójnej definicji albumu koncepcyjnego, a poszczególne z nich podkreślają różne jego aspekty. Najprostszym i jednocześnie podstawowym określeniem głównych założeń gatunku jest opis skonstruowany przez Roy'a Shukera w *Key Concepts for Popular Music*, który mówi o tym, że jest to album długogrający, będący w pewnym sensie „zjednoczony jednym, założonym z góry tematem”⁶. To oczywiście zakłada włączenie do omawianej grupy bardzo szerokiego spektrum płyt i wykonawców, nieutożsamianych powszechnie z tego typu dziełami. Inne definicje mówią o związku z konkretną fizyczną wielkością płyty, o jedności estetycznej pomiędzy wieloma utworami, wspólnej tematyce tekstów, muzyki, a także grafiki, czy też o założeniu artysty, który nagrywa album z konkretnym nastawieniem⁷.

David Owen Montgomery, który poświęcił pracę doktorską tematowi albumu koncepcyjnego wypracował własną definicję, spajającą najważniejsze wątki z wcześniejszych, najpełniej oddającą to, co powinno się uważać za concept album. Mówi ona, że jest to album długogrający, w którym znajdują się połączone ze sobą utwory, zarówno muzycznie, jak i tekstowo. Również graficznie i marketingowo jest on promowany zgodnie z motywem przewodnim. Autor wnioskuje, że zarówno poprzez muzykę, jak i teksty album komunikuje się z odbiorcą. Warto zaznaczyć także, że format ten nie był znany wyłącznie w sferze rocka. Albumy tego typu były nagrywane także przez szereg wykonawców utożsamianych z innymi stylami muzycznymi⁸.

Właśnie dlatego za pierwsze przykłady opisywanego rodzaju płyt długogrających można uznać już takie dzieła jak *Dust*

6 D. O. Montgomery, *The Rock Concept Album: Context and Analysis*, tłum. własne, Ottawa 2002, s. 8–9.

7 Zob. tamże, s. 8–12.

8 Zob. tamże, s. 33–34.

Bowl Ballads (1940) Woody'ego Guthrie⁹, *In the Wee Small Hours* (1955) Franka Sinatry¹⁰, czy *Songs of Our Soil* Johnnny'ego Casha¹¹. Wszystkie wymienione płyty miały jeden motyw przewodni i były jednolite w swoim przekazie. Złotym okresem dla omawianego formatu były jednak lata 60. i 70., kiedy to muzyka rockowa ewoluowała do bardziej dystygowanych form. Wtedy też światło dzienne ujrzały takie dzieła jak *Freak Out!* (1966) Franka Zappy¹², legendarne *Pet Sounds* (1966) The Beach Boys¹³, czy wreszcie płyta uważana często za pierwszy pełnoprawny concept album (wraz z *Pet Sounds*), czyli *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band* (1967) zespołu The Beatles¹⁴. Przełom lat 60. i 70. przyniósł dalsze modyfikacje i wzrost znaczenia rocka progresywnego, co zaowocowało takimi dziełami jak *In the Court of the Crimson King* (1969) King Crimson, czy *The Dark Side of the Moon* (1973) Pink Floyd. Forma przekazu idei rocka pod postacią albumu koncepcyjnego pozostała popularna do dziś¹⁵.

Concept album jest przykładem na to, że rock nie musi ograniczać się jedynie do pojedynczych piosenek, ale może urosnąć do bardziej wysublimowanej formy, gdzie nie jedna kompozycja jest przekazem, a cały zestaw – oprawa graficzna, promocja, teksty i muzyka wszystkich utworów znajdujących się w albumie. Dzięki temu w ramach rocka można przekazywać zdecydowanie dłuższe i bardziej złożone narracje, gdyż artysta nie jest ograniczony do kilku minut, a do kilkudziesięciu. Może wspierać się również innymi elementami, wchodzącymi w skład płyty¹⁶.

9 Zob. W. Ruhlmann, *Woody Guthrie – Dust Bowl Ballads [Buddha] Review*, <http://www.allmusic.com/album/dust-bowl-ballads-buddha-mw0000652784> [data dostępu: 22.01.2015].

10 Zob. N. Butler, *Frank Sinatra – In The Wee Small Hours Review*, <http://www.sputnikmusic.com/review/7066/Frank-Sinatra-In-The-Wee-Small-Hours/> [data dostępu: 22.01.2015].

11 Zob. D. Hall, S. G. Hall, *American Icons*, Westport 2006, s. 123.

12 Zob. S. Huey, *The Mothers of Invention / Frank Zappa – Freak Out! Review*, <http://www.allmusic.com/album/freak-out!-mw0000192864> [data dostępu: 22.01.2015].

13 Zob. S. Davis, *The Beach Boys Pet Sounds Album Review*, <http://www.rollingstone.com/music/albumreviews/pet-sounds-19720622> [data dostępu: 22.01.2015].

14 Zob. E. L. Wollman, *The Theater Will Rock: A History of the Rock Musical from Hair to Hedwig*, Ann Arbor 2006, s. 76.

15 Zob. J. Jackson, *The 18 Best Concept Albums of the 21st Century (So Far)*, "Paste Magazine", <http://www.pastemagazine.com/blogs/lists/2010/11/the-18-best-concept-albums-of-the-21st-century-so-far.html> [data dostępu: 23.01.2015].

16 Zob. E. L. Wollman, *dz. cyt.*, s. 75–76.

Drugą formą rocka, która nie ogranicza się wyłącznie do pojedynczych utworów muzycznych jest rock opera. W podstawowym założeniu funkcjonuje ona na bardzo podobnej zasadzie, co album koncepcyjny. Jest to bowiem album, w którym również znajdziemy jedność tekstową, muzyczną, graficzną i promocyjną, jednak w przypadku rock oper wyjątkowy nacisk kładzie się na narrację i potencjał całego przedsięwzięcia do wystawienia na scenie teatralnej¹⁷.

Z tego twierdzenia można wywnioskować, że rock opera to swego rodzaju podgrupa albumów koncepcyjnych, w której najistotniejszy czynnik stanowi spójność narracyjna. Słuchając rock oper zawsze doświadcza się pewnej historii opisywanej muzyką, tekstem i innymi materiałami dodatkowymi. Jest to cecha charakterystyczna, wyróżniająca tę grupę płyt spośród innych wydawnictw muzycznych oscylujących wokół rocka.

Album *The Story of Simon Simopath* z 1967 roku, będący debiutanckim wydawnictwem brytyjskiej psychodelicznej grupy Nirvana¹⁸, mimo swojej niepokątej długości (niewiele ponad 25 minut), jest uważany za pierwszą rock operę. Nie była to jeszcze w pełni wykształcona forma, jednak album ten posiadał wszystkie cechy podgatunku¹⁹. Rok później, w 1968, zespół The Pretty Things z *S.F. Sorrow* dał światu kolejny przykład rock opery. Był to już o wiele poważniejszy krążek od *The Story of...*, trwający niespełna 41 minut, jednak wciąż był to zaledwie ułamek możliwości, który dawała ta specyficzna forma²⁰.

Pierwszą, pełnowymiarową rock operą, która liczyła ponad 75 minut i zajmowała dwa winylowe krążki był album *Tommy* grupy The Who. Płyta okazała się absolutnym przełomem w historii muzyki rozrywkowej. Skomplikowana i długa narracja, jak również całościowy, bardzo ambitny pomysł na całość przedsięwzięcia od razu przypadły do gustu krytykom, a Pete Townshend, autor 20 z 24 kom-

17 Zob. D. O. Montgomery, *dz. cyt.*, s. 34.

18 Nie mylić z amerykańską grupą Nirvana wykonującą muzykę *grunge*.

19 Zob. C. Fleming, *The Who Made the Best Rock Opera Ever, but It's Not the One You Think*, <http://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2011/11/the-who-made-the-best-rock-opera-ever-but-its-not-the-one-you-think/248431/> [data dostępu: 22.01.2015].

20 Zob. N. Strauss, *THE POP LIFE: The First Rock Opera (No, Not 'Tommy')*, <http://www.nytimes.com/1998/09/03/arts/the-pop-life-the-first-rock-opera-not-not-tommy.html> [data dostępu: 22.01.2015].

pozycji, został doceniony za podjęcie i ukończenie wyzwania²¹. *Tommy* w dużej mierze spełnił wszystkie przedpremierowe oczekiwania. Minusów doszukiwano się jedynie w niejednoznacznej narracji i w momentami urywanych wątkach. Mimo to album został uznany za moment, w którym the Who osiągnęło dojrzałość i zrobiło ogromny krok w karierze²². Aby uzmysłowić złożoność tego projektu wystarczy przytoczyć główny wątek historii zawartej w albumie.

Album opowiada historię Tommy'ego, świadka morderstwa kochanka matki przez swojego ojca. Po procesie, w którym ojciec zostaje uniewinniony, główny bohater staje się niemy, głuchy i ślepy. Próby uzdrowienia nic nie dają, aż w końcu Tommy samodzielnie odzyskuje zmysły, stając się jednocześnie celebrytą i przywódcą duchowym. Popularność zaczyna mu jednak doskwierać, przez co chce wrócić do poprzedniego stanu. Ostatecznie rezygnuje jednak z tych starań. Historia kończy się niejednoznacznie – Tommy zagłębia się w autorefleksji²³.

Skrótowny opis fabuły ma na celu ukazanie złożoności i wieloaspektowego wymiaru historii. *Tommy* nie był jedynie zbiorem kilku utworów, wspólnie przekazujących jakiś określony motyw, przesłanie, czy nastrój, lecz przemyślanym, skomplikowanym albumem, który można było interpretować na wiele sposobów. Dodatkowo, sama płyta w żadnej ze swoich wersji nie zawierała załączonego w zestawie skrótu fabuły, więc sam odbiorca mógł ją interpretować i układać w dowolny sposób²⁴. Właśnie z tego powodu powyższy opis jest tylko jedną z wielu interpretacji narracji zawartej w dziele The Who.

Po sukcesie albumu *Tommy*, nastąpił okres wzmożonej obecności rock oper na scenie muzycznej. Jeszcze w tym samym roku wydany został album *Arthur (Or the Decline and Fall of the British Empire)* (1969) zespołu The Kinks. Kolejna dekada to premiera takich dzieł jak *Jesus Christ Superstar* (1970) Andrew Lloyd Webbera i Tima Rice'a, *The Rise and Fall of Ziggy Stardust and the Spiders from Mars* (1972) Davida Bowie²⁵, kolejne dzieło The Who pt. *Quadrophenia* (1973), *The*

21 Zob. R. Unterberger, *The Who – Tommy Review*, <http://www.allmusic.com/album/tommy-mw0000392525> [data dostępu: 22.01.2015].

22 Zob. J. Atkins, *The Who on Record: A Critical History, 1963-1998*, Jefferson 2000, s. 117.

23 Zob. R. Jacobs, *The Who's Tommy – Synopsis*, <http://musicals.net/cgi-bin/synopsis?sn=79&show=Tommy> [data dostępu: 22.01.2015].

24 Zob. J. Atkins, *dz. cyt.*, s. 121.

25 *The Rise and Fall...* Davida Bowiego jest przykładem na płynność określeń „concept album” oraz „rock opera”. Płyta jest pomyślana jako całość i opowiada o życiu kosmity, który przybywa na ziemię. Nie występuje tutaj jednak jednoznaczna fabuła, dlatego najczęściej mówi się o niej w kontekście albumu koncepcyjnego. Mimo to, nie brakuje głosów o konieczności traktowania tego

Lamb Lies Down on Broadway (1974) zespołu Genesis, słynny *The Wall* Pink Floyd (1979), czy *Joe's Garage* (1979) autorstwa Franka Zappya.

Następne lata przyniosły znaczący spadek liczby rock oper, przy jednoczesnej dywersyfikacji wewnętrznej samego formatu. Za najśłynniejszy przykład współczesnej rock opery uważa się album *American Idiot* (2004) amerykańskiej formacji Green Day²⁶. Ciekawym zjawiskiem było także ukształtowanie się takich tworców jak metal opera, czy hip-hopera (znana również jako rap opera). Przykładem tej pierwszej może być album *Operation: Mindcrime* (1988) zespołu Queensrÿche²⁷, a drugiej *A Prince Among Thieves* (1999) Prince Paula, czy *good kid m.A.A.d city* (2012) Kendricka Lamara²⁸. Pokazuje to, że format wciąż jest wykorzystywany i umożliwia artystom przekazywanie rozbudowanej narracji w najbardziej odpowiadający im sposób.

Rock Musical

O krok dalej idą dzieła, które określa się mianem rock musicalu. Są to twory z założenia przeznaczone do wystawienia na deskach teatru. Należy je uznać za swego rodzaju teatralną adaptację rocka. Z oczywistych względów gatunek ten jest związany z albumem koncepcyjnym i rock operą. Czasami bardzo trudno rozróżnić czy jakieś dzieło mieści się jeszcze w ramach rock opery, czy też należy go umieścić w obrębie rock musicalu. Niektóre z dzieł można zaliczyć do obydwu grup, jak np. opisywanego *Tommy'ego*, który jest zarówno rock operą, ale również rock musicalem, co ma miejsce od momentu, kiedy wydano jego filmową adaptację i wystawiono go na deskach teatru²⁹.

dzieła jako rock opery ze względu na zamysł płyty, będącej opowieścią o dziejach konkretnej postaci. Zob. E. L. Wollman, *dz. cyt.*, s. 77.

26 Zob. A. Blurfrushan, *Looking Back at American Idiot, 10 Years Later: 6 Facts about the Classic Rock Opera*, <http://dailynexus.com/2014-10-28/looking-back-at-american-idiot-10-years-later-6-facts-about-the-classic-rock-opera/> [data dostępu: 22.01.2015].

27 Zob. C. Urband, *Fans Eye View: QUEENSRÿCHE Enjoy Celebration of Rebirth*, <http://metalholic.com/fans-eye-view-queensryche-enjoy-celebration-rebirth/> [data dostępu: 22.01.2015].

28 Zob. D. Weiss, *Is "good kid, m.A.A.d city" the "Great Gatsby" of hip-hop albums*, http://www.salon.com/2012/10/24/the_great_american_rap_album_has_arrived/ [data dostępu: 22.01.2015].

29 Zob. *The Rock Musical & Rock Opera: Broadway Takeover*, <http://sidebmagazine.com/2011/04/04/the-rock-musical-rock-opera-broadway-takeover/> [data dostępu: 22.01.2015].

Najsłynniejszy przykład rock musicalu, będącego jednocześnie jednym z pierwszych, jest *Hair* (1967). Był on przełomem w historii gatunku, który położył podwaliny pod szereg innych produkcji, zarówno teatralnych, jak i filmowych. Warto bowiem zaznaczyć, że za rock musical można uznać zarówno dzieło wystawione na deskach teatru, jak również zrealizowane na wielkim ekranie. Dlatego właśnie, poza *Hair*, w poczet najważniejszych rock musicali zalicza się m.in.: *Jesus Christ Superstar* (1970), *Grease* (1972), *The Rocky Horror Show* (1973), *Hedwig and the Angry Inch* (1998), *American Idiot* (2010)³⁰, a także będące filmami *Quadrophenia* (1979), *Pink Floyd – The Wall* (1982), czy *Tommy* (1993).³¹

Nie najważniejsze jest jednak samo umieszczanie w ramach jakiegoś medium, czy rozdzielanie dzieł do poszczególnych kategorii. Kwestią istotną w kontekście tego artykułu jest pytanie o to w jaki sposób rock funkcjonuje w ramach musicalu. Rock, jako gatunek z założenia buntowniczy, ekspresyjny i popularny dobrze spisał się w roli narracyjnej podstawy spektaklów teatralnych. Stało się tak za sprawą jego potencjału do wyrazistego, zdecydowanego wyrażania poglądów autorów, co było walorem w znaczący sposób zachęcającym do odbioru. Jednocześnie pokazano w ten sposób po raz kolejny, że gatunek ten nie mieści się w ramach samych dźwięków, lecz operuje kompleksową estetyką, uobecniającą się w różnego rodzaju formach, także tych teatralnych czy filmowych.

Formą, którą można omawiać razem z rock musicalem jest koncert rockowy. Łączy on elementy albumu koncepcyjnego, rock opery, a także omawianych scenicznych produkcji. W pewnym sensie istnieje możliwość interpretowania go jako występu teatralnej grupy muzyków, którzy na scenie odgrywają role i prezentują określony materiał. W kontekście tego artykułu najlepiej jest skupić się na specyficznej kategorii koncertów, czyli wykonaniach albumów koncepcyjnych, czy też rock oper na żywo. Idąc tym tropem można dojść do wniosku, że każdy taki koncert staje się automatycznie rock musicalem. Wizualizuje się wtedy bowiem treść albumu muzycznego. Najlepszym przykładem na takie działanie jest trasa koncertowa Pink Floyd z lat 1980 – 1981: *Is There Anybody Out There?*, gdzie w całości

30 Zob. K. M. Jones, *Pop & Rock Musicals Categorized by Style & Time Period*, <http://musicaltheatresources.com/2014/04/07/poprock-musicals-categorized-by-style-time-period/> [data dostępu: 22.01.2015].

31 Zob. *Top 10 Rock Operas*, Listverse, <http://listverse.com/2007/10/25/top-10-rock-operas/> [data dostępu: 22.01.2015].

prezentowany był materiał z płyty *The Wall* – rock opery³². Przy użyciu muzyki, teatru, a także elementów filmu (wizualizacji wyświetlanych na ekranach umieszczonych na scenie) zespół ukazał, że rock to nie tylko dźwięki, a gatunek, który korzysta z wielu form ekspresji³³.

Ważną kategorią, o której należy wspomnieć jest film koncertowy zespołów wykonujących muzykę rockową. Można go bowiem interpretować w kategoriach form przekazu jako sposób prezentowania muzyki, wystawiania spektaklu, jak również projekcji filmu. Po raz kolejny należy przywołać przykład *The Wall*, czy nawet *Quadrophenii* The Who.³⁴ Obydwa dzieła można uznawać bez wątpliwości za rock musicale, gdyż zostały „wystawione” przez zespoły na scenie podczas tras koncertowych, a w dodatku nagrano je w formie filmu koncertowego (poza zwykłą filmową adaptacją), po czym rozpowszechniono.

Rock jako gatunek różnych form

Aby w pełni zrozumieć czym w głębszym rozumieniu jest rock, należy wyjść poza konkretne ramy i utarte schematy gatunkowe. Przykład albumu koncepcyjnego, rock opery oraz rock musicalu ukazuje, że nie można traktować rocka jako czysto muzycznej formy wyrazu. Należy podkreślić, że rock jako taki jest swego rodzaju fenomenem – popularną formą rozrywki, która w danym okresie czasu trafiła na podatny grunt i w bardzo gwałtowny a zarazem skuteczny sposób przemówiła do rzeszy konsumentów. Muzyka była tylko jedną z form ekspresji. Zwłaszcza na początku istnienia rocka, niesamowicie istotną rolę odgrywały występy na żywo, przypominające często spektakle teatralne. Z biegiem lat także filmy, o których była mowa, poczęły znacząco przyczyniać się do rozwoju gatunku.

Albumy, a także uprzednio pojedyncze piosenki, można traktować jako podstawową formę rocka. To właśnie w ten sposób zyskał on popularność i uznanie wśród słuchaczy. Nie należy jednak zapominać, że był to jedynie punkt wyjściowy do dalszych poszukiwań i ewolucji³⁵. Coraz większe zainteresowanie rockiem spowodowało

32 Zob. D. Wolk, *Is There Anybody Out There? The Wall Live: 1980-81*, <http://www.rollingstone.com/music/albumreviews/is-there-anybody-out-there-the-wall-live-1980-81-20000525> [data dostępu: 22.01.2015].

33 Zob. tamże.

34 Zob. K. Grow, *The Who to Issue 'Quadrophenia: Live in London' Concert Film*, www.rollingstone.com/music/news/the-who-to-issue-quadrophenia-live-in-london-concert-film-20140417 [data dostępu: 22.01.2015].

35 Zob. P. Wicke, *dz. cyt.*, s. 1–3.

rozszerzenie go na inne formy. Stąd też można wnioskować, że rock jako taki nie jest jedynie gatunkiem muzycznym, a pewnego rodzaju estetyką, która korzysta z wszelkich dostępnych środków, by trafić do większej liczby odbiorców-konsumentów.³⁶

Jak pisze Peter Wicke w swojej książce *Rock Music: Culture, aesthetics and sociology*, w przypadku rocka nie mamy do czynienia wyłącznie z muzyką, ale ze skomplikowaną siecią kontekstów, refleksji politycznych i ideologicznych, które wpływają na muzyczne wykonanie, co można najogólniej określić jako ideologię rocka³⁷. Jeśli przyjmie się tezę o istnieniu takiego systemu poglądów, to można od razu postawić kolejną, o możliwości jego odzwierciedlenia nie tylko w muzyce, ale także w teatrze, czy filmie. Ideologia ta przenika między różnymi formami ekspresji, nadając im cechy charakterystyczne, znane pod nazwą „rock”.

Ideologia, estetyka, czy też kultura rocka, w zależności od tego na jaki jego element kładzie się nacisk, wywodziły się z muzyki i były adaptowane do innych form. Popularność tego gatunku, a także potencjał komercyjny doprowadziły do ewolucji i przenikania się kolejnych tekstów kultury. Bardzo dobrze ten proces obrazuje skrótowy opis historii trzech omawianych form rocka. Jako muzyka (albumy i piosenki) zyskał popularność na przełomie lat 50. i 60., kiedy wyewoluował z rock and rolla, stając się podstawą jednych z najpopularniejszych dzieł tamtego okresu. Następstwem tego było powstanie albumów koncepcyjnych, oferujących artystom większą możliwość ekspresji. Na lata 60. przypadł więc początek i największy rozwój albumów koncepcyjnych³⁸. Następnie, pod koniec lat 60. i w latach 70. rozpoczął się trend tworzenia rock oper, czerpiących pełnymi garściami z teatru³⁹. Towarzyszące zarówno concept albumom oraz rock operom koncerty, jak również sceniczne i filmowe adaptacje, pojawiające się od końca lat 60. były kolejnym etapem w przenikaniu rocka do innych form⁴⁰.

36 Zob. tamże, s. 53–54.

37 Definicja ideologii rocka Petera Wicke’a zakłada nie tylko perspektywę odbiorców, ale także twórców tego gatunku. Aby w pełni zrozumieć to, czym jest konstrukt stojący za tym określeniem należy wziąć pod uwagę szereg uwarunkowań społecznych, gospodarczych, politycznych, jak również zmiany kulturowe, czy zmiany w postrzeganiu świata przez amerykańską młodzież. Kwestie te zostały poddane gruntownej analizie w piątym rozdziale książki Wicke’a *Revolution: the Ideology of Rock*. Zob. tamże, s. 91–113.

38 Zob. *The Concept Album: A Brief History*, <https://historyrat.wordpress.com/2012/06/28/the-concept-album-a-brief-history/> [data dostępu: 22.01.2015].

39 Zob. *What Is Rock Opera?*, Los Angeles Rock Opera Company, http://www.la-rockopera.com/what_is_rock_opera.html [data dostępu: 22.01.2015].

40 Zob. E. L. Wollman, dz. cyt., s. 74.

Idąc tym tropem można wysnuć proste wnioski, mówiące o tym, że rock jako muzyka sprzyjał powstawaniu albumów koncepcyjnych, dając większe możliwości ekspresji towarzyszącej mu ideologii. Albumy koncepcyjne zaś wspomagały powstawanie rock oper, które kładły jeszcze większy nacisk na narracje. Te natomiast usprawniały proces powstawania musicali, zwiększając możliwości powstawania ich filmowych adaptacji.

Musical filmowy w tym rozumowaniu stał się ostateczną formą hybrydową rocka. Jest on połączeniem muzyki, teatru oraz filmu, które funkcjonują w ramach kultury, estetyki i ideologii rocka. Biorąc pod uwagę jeszcze jeden element, czyli grupy odbiorców danych form, można dojść do wniosku, że musical filmowy jako taki jest w stanie trafiać do najszerszego grona konsumentów. Nie ogranicza się bowiem tylko do fanów muzyki, stałych bywalców teatru, czy też pasjonatów kina. Forma ta daje możliwość przełamania bariery wieku, grupy społecznej, czy zainteresowań. Skuteczność tego twierdzenia została jednak brutalnie zweryfikowana, gdyż duża część rockowych musicali filmowych nie cieszyła się już tak wielkim uznaniem⁴¹.

Omawiane zjawisko może być opisane chociażby poprzez powstawanie rockowych musicali filmowych jako adaptacji sztuk teatralnych, co w tym rozumieniu byłoby otwarciem ich na nową, szerszą grupę odbiorców. *Hair* jako spektakl powstał w 1967 roku, natomiast jego adaptację filmową można było zobaczyć w 1979 roku (1979, reż. M. Forman). 12 lat to dość długi okres czasu, jednak kiedy spojrzeć na pozostałe, bardzo znaczące przykłady jak np. *Grease*, które doczekało się ekranizacji po 7 latach (1978, reż. R. Kleiser), *Jesus Christ Superstar* po 2 latach (1973, reż. N. Jewison), *The Rocky Horror Picture Show* po 2 latach (1975, reż. J. Sherman), *Czarnoksiężnik z krainy Oz* po 3 latach (1978, reż. S. Lumet), czy *Cal do szczęścia* po 3 latach (2001, reż. J. C. Mitchell), to mimo wszystko należy zauważyć tendencję do szybkiego dostrzegania potencjału musicalu i próby jego eksploatacji. W przypadku rock oper kolejność przeważnie, choć nie zawsze, jest nieco inna, gdyż zwykle najpierw pojawiał się album, następnie film, a na końcu adaptacja teatralna. Widać to na przykładzie *Tommy'ego*⁴² i *Quadrophenii*⁴³ The Who.

41 Zob. tamże, s. 74–75.

42 Zob. tamże, s. 159–162.

43 Zob. M. Shenton, *Pete Townshend's Quadrophenia to Become U.K. Stage Production*, <http://www.playbill.com/news/article/pete-townshends-quadrophenia-to-become-u.k.-stage-production-157990> [data dostępu: 23.01.2015].

Podsumowanie

Badając zagadnienie przenikania rocka z muzyki do teatru i filmu oraz skupiając się w tym celu na concept albumie, rock operze i rock musicalu należy pamiętać, że rock nie jest *stricte* gatunkiem muzycznym. Jest on swego rodzaju ideologią, systemem wartości, który zaczął przyświecać młodemu pokoleniu już od drugiej połowy lat 50. Kiedy weźmie się to pod uwagę i potraktuje rock jako pewien interdyscyplinarny abstrakt, to zacznie się zauważać jego przejawy w różnych tekstach kultury. Muzyka, podbudowana względami społecznymi i buntem młodzieży była tylko początkiem tego, co później ewoluowało i przenikało do pozamuzycznych form ekspresji.

Takie przypadki jak *Sgt. Pepper... the Beatles*, *Tommy* the Who, *Hair*, czy *Jesus Christ Superstar* są najlepszymi przykładami na to, że artyści związani z rockiem poszukiwali nowych środków wyrazu, czerpiąc z innych znanych form jak teatr czy film. Nie bez powodu więc rock należy traktować nie tylko jako gatunek muzyczny, ale powinno się przypisać mu szerszy kontekst. Dopiero wtedy można zrozumieć zarówno jego ideologie, jak i cechy charakterystyczne, które nie ograniczają się tylko do dźwięków.

Bibliografia

- Atkins J., *The Who on Record: A Critical History, 1963-1998*, Jefferson 2000.
- Blurfrushan A., *Looking Back at American Idiot, 10 Years Later: 6 Facts about the Classic Rock Opera*, <http://dailynexus.com/2014-10-28/looking-back-at-american-idiot-10-years-later-6-facts-about-the-classic-rock-opera/> [data dostępu: 22.01.2015].
- Butler N., *Frank Sinatra – In The Wee Small Hours Review*, <http://www.sputnikmusic.com/review/7066/Frank-Sinatra-In-The-Wee-Small-Hours/> [data dostępu: 22.01.2015].
- Davis S., *The Beach Boys Pet Sounds Album Review*, <http://www.rollingstone.com/music/albumreviews/pet-sounds-19720622> [data dostępu: 22.01.2015].
- Fleming C., *The Who Made the Best Rock Opera Ever, but It's Not the One You Think*, <http://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2011/11/the-who-made-the-best-rock-opera-ever-but-its-not-the-one-you-think/248431/> [data dostępu: 22.01.2015].

- Grow K., *The Who to Issue 'Quadrophenia: Live in London' Concert Film*, www.rollingstone.com/music/news/the-who-to-issue-quadrophenia-live-in-london-concert-film-20140417 [data dostępu: 22.01.2015].
- Hall D., Hall S.G., *American Icons*, Westport 2006.
- Hibbard D. J., Kaleialoha C., *The Role of Rock*, Englewood Cliffs 1983.
- Huey S., *The Mothers of Invention / Frank Zappa – Freak Out!* Review, <http://www.allmusic.com/album/freak-out!-mw0000192864> [data dostępu: 22.01.2015].
- Jackson J., *The 18 Best Concept Albums of the 21st Century (So Far)*, <http://www.pastemagazine.com/blogs/lists/2010/11/the-18-best-concept-albums-of-the-21st-century-so-far.html> [data dostępu: 23.01.2015].
- Jacobs R., *The Who's Tommy – Synopsis*, <http://musicals.net/cgi-bin/synopsis?sn=79&show=Tommy> [data dostępu: 22.01.2015].
- Jones K. M., *Pop & Rock Musicals Categorized by Style & Time Period*, <http://musicaltheatrerresources.com/2014/04/07/poprock-musicals-categorized-by-style-time-period/> [data dostępu: 22.01.2015].
- Montgomery D. O., *The Rock Concept Album: Context and Analysis*, Ottawa 2002.
- Ruhlmann W., *Woody Guthrie – Dust Bowl Ballads [Buddha] Review*, <http://www.allmusic.com/album/dust-bowl-ballads-buddha-mw0000652784> [data dostępu: 22.01.2015].
- Shenton M., *Pete Townshend's Quadrophenia to Become U.K. Stage Production*, <http://www.playbill.com/news/article/pete-townshends-quadrophenia-to-become-u.k.-stage-production-157990> [data dostępu: 23.01.2015].
- Starr L., Waterman C., *American Popular Music: From Minstrelsy to MTV*, Nowy Jork 2003.
- Starr L., Waterman C., *American Popular Music: The Rock Years*, Nowy Jork 2006.
- Strauss N., *THE POP LIFE; The First Rock Opera (No, Not 'Tommy')*, <http://www.nytimes.com/1998/09/03/arts/the-pop-life-the-first-rock-opera-no-not-tommy.html> [data dostępu: 22.01.2015].
- The Beatles release Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*, <http://www.history.com/this-day-in-history/the-beatles-release-sgt-peppers-lonely-hearts-club-band> [data dostępu: 22.01.2015].
- The Concept Album: A Brief History*, <https://historyrat.wordpress.com/2012/06/28/the-concept-album-a-brief-history/> [data dostępu: 22.01.2015].

The Rock Musical & Rock Opera: Broadway Takeover, <http://sideb-magazine.com/2011/04/04/the-rock-musical-rock-opera-broadway-takeover/> [data dostępu: 22.01.2015].

Top 10 Rock Operas, <http://listverse.com/2007/10/25/top-10-rock-operas/> [data dostępu: 22.01.2015].

Unterberger R., *The Who – Tommy Review*, <http://www.allmusic.com/album/tommy-mw0000392525> [data dostępu: 22.01.2015].

Urband C., *Fans Eye View: QUEENSRYCHE Enjoy Celebration of Re-birth*, <http://metaholic.com/fans-eye-view-queensryche-enjoy-celebration-rebirth/> [data dostępu: 22.01.2015].

Walters R., Spitzer J., *Making Sense of American Popular Music*, <http://historymatters.gmu.edu/mse/songs/index.html> [data dostępu: 23.01.2015].

Weiss D., *Is "good kid, m.A.A.d city" the "Great Gatsby" of hip-hop albums?*, http://www.salon.com/2012/10/24/the_great_american_rap_album_has_arrived/ [data dostępu: 22.01.2015].

What Is Rock Opera?, http://www.larockopera.com/what_is_rock_opera.html [data dostępu: 22.01.2015].

Wicke P., *Rock Music: culture, aesthetics and sociology*, Cambridge 1990.

Wolk D., *Is There Anybody Out There? The Wall Live: 1980-81*, <http://www.rollingstone.com/music/albumreviews/is-there-anybody-out-there-the-wall-live-1980-81-20000525> [data dostępu: 22.01.2015].

Wollman E. L., *The Theater Will Rock: A History of the Rock Musical from Hair to Hedwig*, Ann Arbor 2006.

Filmografia

Cal do szczęścia, reż. J. C. Mitchel, 2001.

Czarnoksiężnik z Krainy Oz, reż. S. Lumet, 1978.

Grease, reż. R. Kleiser, 1978.

Hair, reż. M. Forman, 1979.

Jesus Christ Superstar, reż. N. Jewison, 1973.

The Rocky Horror Picture Show, reż. J. Sherman, 1975.

Dyskografia

- Bowie D., *The Rise and Fall of Ziggy Stardust and the Spiders from Mars*, RCA Records 1972.
- Cash J., *Songs of Our Soil*, Columbia Records 1959.
- Duckworth, K. L., *good kid, m.A.A.d city*, Top Dawg 2012.
- Genesis, *The Lamb Lies Down on Broadway*, Charisma 1974.
- Green Day, *American Idiot*, Reprise Records 2004.
- Guthrie W., *Dust Bowl Ballads*, RCA Victor 1940.
- Huston P. E., *A Prince Among Thieves*, Tommy Boy Records 1999.
- King Crimson, *In the Court of the Crimson King*, Island Records 1969.
- Nirvana, *The Story of Simon Samopath*, Island Records 1967.
- Pink Floyd, *Is There Anybody Out There? The Wall Live 1980-81*, EMI 2000.
- Pink Floyd, *The Dark Side of the Moon*, Harvest Records 1973.
- Pink Floyd, *The Wall*, Harvest Records 1979.
- Queensrÿche, *Operation: Mindcrime*, EMI America Records 1988.
- Sinatra F., *In the Wee Small Hours*, Capitol Records 1955.
- The Beach Boys, *Pet Sounds*, Capitol Records 1966.
- The Beatles, *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*, Parlophone 1967.
- The Kinks, *Arthur (Or the Decline and Fall of British Empire)*, Pye Records 1969.
- The Mothers of Invention, *Freak Out!*, Verve Records 1966.
- The Pretty Things, *S.F. Sorrow*, Columbia Records 1968.
- The Who, *Quadrophenia*, Track Records 1973.
- The Who, *Tommy*, Track Records 1969.
- Webber A. L., Rice T., *Jesus Christ Superstar*, Decca 1970.
- Zappa F., *Joe's Garage*, Zappa Records 1979.

Abstrakt

Muzyka rockowa od początku swojego istnienia wykraczała poza kategorię płyt winylowych. Sztuka ta była specyficznym przeżyciem pełnym idei, zaangażowania, będącego manifestem danych przekonań, czy światopoglądu. Jednym ze sposobów na to działanie było opowiadanie historii, za pomocą których jeszcze dosadniej ukazywano to, co artysta chciał przekazać. Tak właśnie powstawały albumy koncepcyjne. Wraz z rozwojem muzyki rockowej pojawiały się jej coraz bardziej wyrafinowane formy, zaczynające powoli

prowadzić do przeniesienia jej ideałów na deski teatru oraz ekrany kinowe. Gatunki rock opery i rock musicalu ujawniały zarówno teatralność rocka, jak i pokazywały jego sposobność do opowiadania rozbudowanych narracji.

Praca ta ma na celu ukazać krótką historię ewolucji muzyki rockowej do postaci musicalu i opery, wskazać na główne powody dużego sukcesu tych form oraz omówić ich najważniejsze cechy na podstawie charakterystycznych przykładów. Głównym założeniem nie jest jedynie opis chronologii i podanie kluczowych właściwości, lecz także wyjaśnienie zależności między sukcesem płyt, spektakli teatralnych, filmów i koncertów oraz fenomenu tego gatunku w kontekście wykorzystywania go jako podstawy różnych tekstów kulturowych.

Słowa kluczowe: rock, muzyka, musical, USA, the Who

Rock Musical, Rock Opera and Concept Album: Rock as a genre placed between film, music and theater

Since its beginning, rock music has been reaching far beyond the categories of LPs. This form of art was an extraordinary experience full of emotional engagement that manifested its beliefs and rebellious ideas. By telling more complex stories, artists gained the ability to convey their thoughts more fully – that is how concept albums was created. Throughout the years, rock evolved into more sophisticated forms, marking its place in theaters and cinemas – rock opera and rock musical showed the theatrical potential of the genre, as well as its capability of telling elaborate narratives.

By this work, author wants to depict a short history of rock evolution leading to the moment of rock musical and rock opera creation by showing the main reasons of its grand success, and its most characteristic features. The leading assumption of this article is not to present merely chronology, but also to explain the relations between the LPs, theater plays, films, music concerts, and the phenomena of the rock genre in the context of its usage as a base of various cultural texts.

Keywords: rock, music, musical, USA, the Who

Maciej Smółka – doktorant Wydziałowych Kulturoznawczych Studiów Doktoranckich na Uniwersytecie Jagiellońskim, absolwent studiów magisterskich na kierunku amerykanistyka na UJ (2015) oraz studiów licencjackich na kierunku kulturoznawstwo, spec. amerykanistyka na UJ (2013). Prezydent Koła Naukowego Amerykanistyki UJ

w latach 2012–2014, m.in. koordynator główny Dni Kultury Amerykańskiej, a także współkoordynator i pomysłodawca Festiwalu Kultury Kanadyjskiej. Uczestnik licznych konferencji akademickich oraz autor artykułów naukowych oraz popularnonaukowych. *Visiting researcher* na amerykańskim Dickinson College w pierwszej połowie 2015 roku dzięki stypendium Copernicus Society of America. Kompozytor, gitarzysta, a także pasjonat, badacz i recenzent muzyki rozrywkowej, specjalizujący się w historii bluesa, rocka oraz muzyce współczesnej.